

De jakobsladder

Maarten 't Hart

De jakobsladder

Roman

GROTE *letter*

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Copyright © 1986 Maarten 't Hart

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam.*

Oorspronkelijke omslag: Nico Richter
Omslagontwerp grote letter editie: Kelvin Covalo

ISBN 978 90 295 7950 6 / NUR 301

www.arbeiderspers.nl

ja'kobsladder (jacobs...), v. (m.) (-s), 1. (eig.) de ladder in het bekende droomgezicht van de aartsvader Jakob (Gen. 28:12); (fig.) middel tot gemeenschapsoefening met de hemel; – zeer lange ladder naar de top van een molen; – (zegsw.) *'t was een hele jakobsladder*, een hele rij van klachten, een lang en vervelend verhaal; – 2. (op schepen) ben. voor versch. touwladders (evt. met houten sporten); – 3. een over schijven lopende riem, touw of ketting zonder einde waarop of waartussen bakken zijn bevestigd, die graan enz. beneden uit het schip opscheppen en boven uitstorten; – klein baggerwerktuig met verticaal geplaatste baggerladder; – 4. (plantk.) gew. ben. voor het speerkruid (*Polemonium coeruleum*); *jakobsladdertje* noemt men ook de salomonszegel (*Polygonatum officinale*).

Van Dale *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*

Inhoud

DEEL I

Een noodwoning voor God

9

DEEL 2

Een markgrond van roerdompen

133

Deel I

Een noodwoning voor God

Weertij; de veerboot lag afgemeerd aan de voorlaatste steiger. Fietsers reden de wal op; auto's startten hun motoren. Nu moest ik aan boord gaan. Maar het fregat dat drie dagen bij het havenhoofd had gelegen, ging vertrekken. Drie avonden hadden matrozen 's avonds zingend over de haven gelopen. Soms waren ze zelfs de dijktrappen afgedaald. Nooit eerder was ons dat overkomen; nooit eerder had in onze haven een oorlogsschip afgemeerd gelegen. Al bij de spoorwegovergang konden we de grote witte letters en cijfers op de scheepsromp zien. Elke dag was ik even naar het fregat gaan kijken. Nou zou het afvaren. Het liefst bleef ik staan kijken tot het ver op de Waterweg zou zijn. Dan kon ik pas de volgende veerboot nemen. Was ik dan, zoals ik mijn moeder had beloofd, voor het avondeten terug? Vast niet. Toch bleef ik nog even staan, aanschouwde ik nog even al die matrozen, hoorde ik al die schallende stemmen, zag ik, op de brug, al die mannen met witte petten. Bij de achtersteven werden de trossen al losgegooid. Snel liep ik erheen. Vandaar kon ik gemakkelijk van de hoogste naar de laagste aanlegsteiger van de veerboot springen. Nog even – er waren zoveel meeuwen, honderden leek het wel, ze hingen allemaal boven het achterdek. Het rook daar zo heerlijk, het was een geur die nergens anders op leek, een geur van bederf en smeerolie en touw en, vreemd genoeg, ook mest.

Ver weg, bij de voorsteven van het schip, stond nog een jongen aandachtig te kijken. Hij was van mijn leeftijd. Wie kon dat zijn? Was het Jan Ruygveen? In ieder geval stond hij op de mooiste plaats. Hij hoefde blijkbaar geen veerboot te halen. Diens sloopshoorn riep. Bij de volgende roep zou de brede, ijzeren loopplank langzaam omhooggaan. Nu moest ik gaan. Springend van de ene aanlegsteiger naar de andere bereikte ik de voorlaatste ligplaats. De sloopshoorn loeide nogmaals. De brede loopplank kwam omhoog. Vanaf de ijzeren richel van de voorlaatste steiger kon ik zo op de loopplank stappen. Met die brede loopplank steeg ik ten hemel. Hij kwam zo langzaam omhoog dat ik kon gaan zitten. Toen begon hij te hellen, en terwijl ik nog even steeg, gleed ik heel langzaam naar het dek. Een woedende bootsman wachtte mij op.

‘Donderstraal,’ schold hij, ‘klein lefgozertje, als ik je vader was brak ik allebei je benen. Je had voor ’t zelfde geld schuin eraf kunnen glijden en dan was je tussen wal en schip terechtgekomen.’

Hij gaf me een duw tegen mijn schouder. Hij wilde me ook nog een klap geven, maar ik dook weg en rende naar de torenhoge achterplecht van de veerboot. Zittend op de reddingskisten kon ik nog kijken naar het vertrekkende fregat. Alle trossen waren nu los. Jan Ruygveen stond op de plaats waar ik had staan kijken. Hij was blijkbaar naar de achtersteven gelopen. Twee formidabele, over het water echoënde stoten op de sloopshoorn. De voorsteven met het kanon erop draaide langzaam weg van de wal. Toen zwenkte de veerboot, en moest ik een nieuw plekje op de Hoofdingenieur Van El-

zelingen zoeken om het snel kleiner wordende havenhoofd nog te kunnen zien.

Zou ik dan nu maar naar de voorplecht lopen? Het was altijd zo verrukkelijk om naar het naderbij komende Rozenburg te kijken, om het zilte water te ruiken, en om de zeewind te voelen. Bovendien moest de veerboot onderweg haast altijd uitwijken voor een coaster of een tanker, zodat je die schepen ook van heel dichtbij kon zien. Over het water vlogen altijd oeverlopers of zwarte sterns of scholeksters in gesloten formatie voorbij. Maar dit keer was het stil op de rivier, er waren alleen rijnaken die zo langzaam vooruitkwamen dat we daar niet voor hoefden uit te wijken. Het was jammer, ik hield zo van varen, wat mij betreft kon het niet lang genoeg duren.

Rozenburg. Het tij was gekeerd. We meerden af aan de voorlaatste steiger. Statig daalde de ijzeren loopplank omhoog.

Toen ik tegen de schuine kade op liep, zag ik dat er op het havenhoofd aan de overkant tientallen mensen stonden op de plaats waar ik daarnet nog even had staan kijken. Wat was er aan de hand? Waarom bewogen die mensen hun armen? Waarom liepen ze zo driftig door elkaar heen? Waarom was het fregat nog niet vertrokken? Had ik nu maar op de volgende veerboot gewacht! De mensenmenigte aan de overkant groeide snel. Over de havenkade kwamen agenten aanfietzen.

Met een droge mond staaarde ik naar het verre schouwspel. Dat ik dat nu missen moest en niet wist wat daar gebeurde, of gebeurd was. Langzaam liep ik over de hoge dijk, naar de overkant kijkend, waar steeds meer mensen zich verdrongen

bij het fregat dat allang midden op de rivier had moeten zijn. Toen dacht ik: nou ja, dan moet ik maar zo vlug mogelijk naar de boerderij van tante Sjaan lopen, en eieren en boter en kaas halen. Als ik dan snel weer terugga, kan ik er misschien nog achter komen wat er gebeurd is.

Met zo groot mogelijke passen beende ik over de dijk. Bij een wegwijzer moest ik een afrol af. Onder aan de dijk ging de weg verder. Daar rook ik opeens de heerszuchtige, vredige, diepe geur van koolzaad, van een heel veld vol koolzaad. Bijna vergat ik wat achter mij lag. Bovendien groeiden op de schuine dijkelling klapprozen en leeuwenbekken. Daartussen buitelden ijle blauwtjes en oranje vuurvlindertjes en gele koolwitjes. Ze achtervolgden elkaar, staken de weg over, verdwenen in het koolzaad, kwamen in grotere aantallen terug. Toch was het er stiller dan in een lege kerk. En het was warm, heel warm. Het leek of de stilte en de warmte elkaar versterkten. ‘Het is warmstil,’ fluisterde ik, ‘het is stilwarm.’ Een bruin hondje kwam mij tegemoet, kwispelde met zijn staart, ging naast me lopen. Samen passeerden we een huis dat in de dijk was gebouwd. Na het huis bleef het hondje achter. Hij blafte één keer, zodat het daarna nog stiller leek.

Steeds passeerde ik huisjes die in de dijk waren gebouwd, met de dijk vergroeid leken. Op hun vensterbanken lagen zonnende poezen. Soms werd ik aangeblaft door wat grotere honden. Bij elk huisje stonden scheve, naar de Waterweg wijzende populieren, en maakten klapprozen en leeuwenbekken bijna ongemerkt plaats voor moestuintjes met schuin tegen de dijkelling op groeiende prinsessenbonen.

‘Je moet onder langs de dijk blijven doorlopen tot er een

kruising komt,' had mijn moeder gezegd, 'en daar moet je rechtdoor gaan, een zandpad op, dat het land in kronkelt. Je komt dan eerst over het erf van een boerderij. Pas daar op voor een grote herdershond. Als je over dat erf heen bent, zie je een huisje met groene luiken. Daar moet je vlak langs lopen. Erachter is een smal paadje. Als je dat uitloopt zie je voorbij de bocht een hekje in een hoge elzenhaag. Dat staat misschien open, misschien ook niet. Als het niet openstaat, kun je er gerust overheen klimmen. Dan loop je het pad af en zie je opeens het huis van mijn achternicht. Of nee, eerst zie je de hooiberg. Nou ja, als je daar eenmaal bent, vind je het zeker, en als 't niet lukt heb je nog een Hollandse tong in je mond, dan vraag je maar naar het huis van Kooistra, maar pas op voor die hond.'

Voorlopig was er nog niets te zien. Voorlopig liep ik alleen maar langs een dijk met klaprozen. Nergens zag ik mensen; een enkele keer bewoog een blauw-wit geruit gordijntje voor een keukenraam. Dan leek het of ik een paar ogen zag. Niemand kwam naar buiten om mij tegen te houden. Ze dachten natuurlijk: ach, daar loopt een jongen die op weg is naar verre familie van zijn moeder. Die heeft onlangs gehoord dat haar achternicht goedkoop eieren en boter en kaas verkoopt en daarom heeft ze haar zoon eropaf gestuurd.

In sommige van die dijkmoestuinen groeiden kruisbessen die hun vruchten aan lange takken half over de weg heen aanboden. Als ik mijn rechterhand uit mijn broekzak haalde kon ik ze lopend plukken. De nog wrange smaak van de onrijpe bessen vermengde zich met de heftige koolzaadgeur.

Ik liep maar, het was veel verder dan ik uit het verhaal van

mijn moeder had opgemaakt. Zandoogjes en koolwitjes volgden me soms, doken dan het reusachtige koolzaadveld weer in, kwamen terug om voor mij langs de weg over te steken naar de leeuwenbekken waar ze even op de donkergele bloemen uitrustten. Overal klonk het gesjirp van sprinkhanen. Het vreemdste was nog dat ik de Waterweg, toch zo vlakbij, niet meer rook. Het was net of ik in een verafgelegen land van de wereld liep.

De koolzaadgeur verflauwde. Een reusachtig aardappelveld met al bleekroze, maar amper geurende bloemen lag stil en vlinderloos langs de weg. Het leek of de lucht erboven donkerder tintte. Toen kwam het nog onvolgroeide loof van een bietenveld en daarna de al manshoge, ruisende gerst met korenbloemen erlangs die opgebleekt leken en niet van harte meegaven als de wind door de gerst joeg. Als ik mijn ogen dichtdeed, was het net alsof ik iemand in zijn slaap hoorde praten. Het was of dat hele veld in gesprek was, met de wind en de lucht en de heggenmussen die erin rondscharrelden en er soms overheen vlogen. De heggenmus is haast het mooiste vogeltje, dacht ik, geen enkele andere vogel heeft zo'n mooi leigrijs kopje en is zo rank gebouwd.

Achter de gerst dook de kruising op. Maar er was geen zandpad. Er liepen alleen maar twee diepe zanderige gleuven het land in waartussen weegbree en zuring en fluitenkruid groeiden. Er was ook een heel grote waterplas waar ik overheen sprong. Langs de sporen groeide eikenhakhout. Het zat vol met eikenhaantjes waarvan het groen haast pijn deed aan mijn ogen. Op het fluitenkruid kropen gouden torren in de zon. Ook zij waren groen, goudgroen, ik had ze wel willen

vangen, maar moest verder. Na enkele flauwe bochten splits-ten de twee sporen zich, en werden vier sporen, die verderop overgingen in schelpenpaden. Welk pad moest ik nu nemen? Het linker voerde naar een bosje met vliegdennen. Daarach-ter konden best huizen liggen. Het rechterpad slingerde on-der aan de dijk verder. Een windvlaag voerde de koolzaadgeur aan. Manmoedig sloeg ik af naar het bosje, denkend aan wat mijn grootvader altijd zei: ‘Ja, jong, ik heb eigenlijk maar één ding geleerd in mijn leven: dat er nooit wat klopt van wat de mensen je voorspiegelen.’ Achter het bosje bleek een twee-de bosje met vlieren en meidoorns verborgen. Schuin opzij daarvan doemde een oude boerderij op. Was dat de boerderij met de herdershond? Wel bleek na het bosje een breed zand-pad te beginnen. Spoedig liep ik over het erf van de boerderij. Van een herdershond was niets te zien of te horen. Het huisje erachter had rode luiken. Die luiken waren dicht. Het zand-pad slingerde erlangs, hield helemaal geen rekening met het huisje. Het voerde vlak langs een rood bloeiende meidoorn-haag waarin hommels zoemden. Het leek of het pad omlaag-voerde en of die gonzende, luidruchtige meidoornhaag al wat daarachter lag beschermd. Het was of hij in brand stond. Toen ik er enige tijd langs had gelopen, zag ik het hek. Het stond niet open, maar het was veel te hoog om eroverheen te klimmen. Toen ik ertegenaan duwde, gaf het mee. Voorzich-tig ging ik erdoor. Ik kwam uit op een grindpad dat om een grasveld heen cirkelde. Midden in de cirkel verhieven zich twee reusachtige platanen. Tussen die twee bomen spande een waslijn, waaraan lakens droogden. Het grasveld zelf was blauw van ereprijs. Bij een vuilnishoop naast de meidoorn-

haag stond een geit. Rustig trok ze een brandnetel uit de bloemen. Ze schikte hem recht voor haar bek en begon toen bedachtzaam te kauwen. Op het blauwe grasveld speelden twee pasgeboren, identieke zwarte geitjes met witte sokjes. Daartussen scharrelden kippen. Een grote haan kwam over de ereprijs op mij af, boog deftig en zwenkte het grindpad op.

Bewegingloos stond ik naar het blauwe grasveld te kijken.

Het leek daar nog warmer dan elders. Het was er ongelooflijk zomers, ongelooflijk vredig. Toen kwam, uit het huis verderop, een donker meisje van mijn leeftijd aanlopen. Ze schrok niet toen ze mij zag. Ze liep over het blauwe grasveld. Het leek toeval dat ze daarbij mijn richting uit kwam.

‘Wat kom je hier doen?’ vroeg ze.

‘Eieren kopen, en boter, en kaas,’ zei ik.

‘We verkopen hier niets,’ zei ze.

‘Mijn moeder zei anders... heeft gehoord dat jullie...’

‘We verkopen alleen aan familie.’

‘Maar ik ben familie.’

‘Jij? Jij familie? Liegbeest! Ik heb je nog nooit gezien.’

‘Mijn grootvader, Adriaan Voogd, is een oom van jouw moeder.’

‘Mijn moeder heeft helemaal... daar gaat de geit de aardbeien in, houd hem tegen!’

Rustig wandelde de geit naar de aardbeiplanten toe, een touw achter zich aan trekkend waar een stok aan was vastgemaakt die ze uit de grond had getrokken. Ze hapte hier en daar wat planten weg, liep door, kwam in een moestuintje en trok daar een krop sla uit de aarde. Toen ze haar tweede krop wilde oogsten waren we bij haar. Met twee handen greep ik

haar nek. Ik probeerde haar achteruit te trekken, maar ik had er niet op gerekend dat ze zo sterk zou zijn. Bovendien zette ze zich schrap met gekromde voorpoten. Ze keek me aan met haar wonderlijke ogen. Twee grote, brede, horizontale pupillen waaromheen een helgele rand glinsterde. Ik pakte haar voorpoten en tilde die van de grond. Toen kon ik haar, met mijn schouders tegen de hare, langzaam achteruitduwen. Ze kwispelde hevig met haar korte staartje, boog haar kop naar voren en duwde daarmee tegen mijn borst.

‘Waar moet ’ie heen?’ vroeg ik aan het meisje.

‘Naar het schuurtje, daar links,’ riep ze.

Langzaam duwde ik de geit naar links. Ik keek maar in die ogen die zo vlakbij waren en zo’n eigenaardige, dromerige glans hadden. Het was net of die geit mij helemaal niet zag, maar in gedachten was verzonken. Op het grind klonken voetstappen. Het meisje riep tegen degeen die achter mij naderbij kwam: ‘Hij tilt de geit op, hij tilt de geit op.’

Pas toen ik de geit in het schuurtje had geduwd en het meisje de deur ervan had dichtgedaan, kon ik omkijken. In de warme zomerzon stond een oude vrouw op het grindpad. Ze veegde tranen uit haar ogen, ze had blijkbaar uien schoon-gemaakt. Terwijl ik de geit terugduwde toen zij over het lage schuurdeurtje heen probeerde te klimmen zei het meisje: ‘Hij zegt dat hij familie is. Hoe kan dat nou?’

De oude vrouw antwoordde niet, stond daar maar, keek naar me met grote ogen, zuchtte toen: ‘Hoe is het mogelijk, hoe is het mogelijk. En hij is net zo sterk.’

‘Net zo sterk als wie?’ vroeg het meisje.

‘Als z’n grootvader,’ zei de oude vrouw.

‘Je weet niet eens wie hij is,’ zei het meisje.

‘Hij lijkt sprekend op hem,’ zei de oude vrouw, ‘ik kan... ik begrijp niet... dat dat na zoveel jaar gebeuren moet, na zoveel jaar.’

Vanuit die doodstille, versteende houding kwam ze opeens watervlug in beweging. Ze trok me zo ruw en wild tegen zich aan dat ik dacht dat ze me van het erf wilde jagen. Toen begon ze me dood te knuffelen. Ze streeelde ruw over mijn haar, ik vond dat niet prettig.

‘Wie is dat dan?’ vroeg het meisje.

‘Een kleinzoon van Adriaan Voogd,’ zei de oude vrouw.

‘Waarom hebt u dan nooit verteld dat wij nog meer familie...’

‘Ach, kind,’ zei de oude vrouw, die blijkbaar haar moeder was, ‘er is zoveel gebeurd. Ze hadden ruzie met elkaar over de doop.’

‘Wie dan?’

‘Zijn overgrootvader en mijn vader.’

‘En hoe kan zijn grootvader dan een oom van jou zijn?’

‘Ja,’ zuchtte haar moeder, ‘iedereen op Rozenburg schijnt er schande van gesproken te hebben. Mijn grootmoeder stierf en binnen het jaar hertrouwde mijn grootvader met een jonge vrouw van even twintig die net zo oud was als mijn moeder. Mijn moeder was toen ook net getrouwd en ze raakte in verwachting, net als haar stiefmoeder. Toen ik geboren werd, werd ook Adriaan geboren, het leek haast of we tweelingen waren, en toch was Adriaan eigenlijk mijn oom.’

‘Ik begrijp er niks van,’ zei het meisje.

‘Ze kregen ruzie,’ zei haar moeder, ‘mijn grootvader was

van de A-kerk en mijn vader van de B-kerk. Ze bleven er maar over bakkeleien, en ten slotte is mijn grootvader toen verhuisd. Sindsdien hebben we elkaar niet vaak meer gezien. Maar ja, toen dat gebeurde was ik al bijna twintig... och, ja, 't leven gaat zo snel voorbij.'

'Dus zijn grootvader,' zei het meisje, 'is even oud als u?'

'Ja,' zei haar moeder.

'Dat kan toch niet,' zei het meisje, 'een grootvader kan toch niet even oud zijn als een moeder.'

'Waarom niet? Je vader en ik zijn laat getrouwd. We kregen geen kinderen. Pas na vijftien jaar bidden heeft de Heere ons één kindje gegeven. Maar Adriaan, och, die kon niet wachten, die trouwde...'

Haar moeder veegde weer uientranen weg. Het meisje stond aandachtig naar haar te kijken, zei toen: 'U huilt toch niet?'

Haar moeder antwoordde niet. Ik hoorde alleen maar dat alomtegenwoordige, woeste gezoem van bromvliegen en bijen en hommels.

Die hele lange, wonderlijke, stilwarme zomernamiddag bleven haar ogen mij volgen. Klaske en ik zochten naar wormen voor de kippen.

'Dan krijgen ze van die mooie, donkerrode dooiers in hun eieren,' zei Klaske. Met een riek maakte ik de grond los en Klaske pakte de wormen op. Soms vonden we zo'n grote, bruine naaktslak en Klaske pakte die dan onbevreesd op en gaf hem aan de grootste kip.

'Die is tuk op slakken,' zei Klaske.

In de meidoornhaag zochten we naar rupsen. Ik voelde haar ogen. Pas toen we tuinbonen plukten, was ik even uit haar blikveld.

‘Blijf je bij ons eten?’ vroeg Klaske.

‘Nee, ik moet snel terug,’ zei ik.

‘Je moet blijven,’ zei Klaske, ‘ik vind het zo leuk dat je er bent, ik wou altijd zo graag een broertje hebben.’

Toen we de tuinbonen in de keuken afleverden, vroeg ze haar moeder: ‘Hij mag toch wel blijven eten?’

‘Ja, natuurlijk.’

‘Ja, maar ik heb beloofd dat ik snel zou terugkomen,’ zei ik.

‘Ach, je moeder weet hoe wij hier zijn, die begrijpt heus wel dat je bent blijven eten, zo ging dat vroeger ook altijd, en de avonden zijn nog zo lang licht. Het is jammer dat we geen telefoon hebben, anders konden we even opbellen, maar nou ja, je moeder begrijpt het wel.’

‘Wij hebben ook geen telefoon,’ zei ik, ‘maar ik zou toch liever teruggaan, ik houd niet zo erg van tuinbonen, die zijn zo bitter.’

‘O, is dat het,’ zei haar moeder, ‘ja, kinderen vinden tuinbonen altijd bitter. Als je ouder wordt, verandert je smaak, je zult zien dat je dan weinig zo lekker vindt. Maar dan eten we vanavond toch ter ere van jou spinazie?’ Haar ogen schitterden. Dat ik evenmin van spinazie hield, durfde ik niet te zeggen.

Aan tafel zei de vader van Klaske: ‘Mirakels, ’t is warempel net Adriaan.’

‘Ja,’ zei de moeder van Klaske, ‘en dan heb jij Adriaan niet eens gekend toen hij net zo oud was als z’n kleinzoon nu,

want 't is niet te geloven, niet te geloven.'

'Waarom ben je daar nu zo aangedaan over?' vroeg haar man.

'Het is net of ik er vandaag een zoon bij gekregen heb.'

'Wat doet je vader?' vroeg hij mij.

'Die is koster,' zei ik.

'Nou, nou, zit je de hele dag binnen,' bromde hij, 'dat zou mij niet liggen.'

'Ajakkes, spinazie,' zei Klaske.

'Neem een voorbeeld aan Adriaan,' zei haar moeder die mijn bord vrijwel geheel vulde met de tot egale groene drab gekookte groente die wij thuis altijd smalend glippie noemden. Omdat ik uit ervaring wist dat ik, als ik heel snel at, de smaak ervan nauwelijks proefde en pas naderhand aan kokhalzen toekwam, lepelde ik het roekeloos snel naar binnen.

'Ik heb nog nooit een kind gezien dat zoveel van spinazie hield,' zei haar moeder, 'ik sta perplex,' en ze vulde andermaal mijn bord. Ik dacht: het is verraad, want zij lust het niet, net zomin als ik, maar wordt nu gedwongen om het te eten omdat ik het zo vlug wegwerk.

Na het eten ging haar moeder de kamer uit. Ze kwam terug met een donkerbruine foto op hard karton. Ze legde die foto voor me op tafel. Wat mij verbaasde was niet dat de jongen op die foto – mijn grootvader – op mij leek, want dat was volstrekt niet het geval, hij leek alleen maar sprekend op mijn grootvader, al was hij dan nog niet kaal, maar dat het meisje op die foto zo griezelig veel leek op Klaske.

'Toen waren we even oud,' zei haar moeder, 'als jullie nu.' Weer zag ik die grote, stille tranen.

‘Nou, nou,’ bromde de vader van Klaske, ‘is dat nou nodig? Springvloed op Rozenburg?’

‘Het komt allemaal tegelijk,’ zei haar moeder, ‘eerst al die berichten over onteigening en nou dit weer.’

‘O, is het dat,’ zei haar vader, ‘nou maak je maar geen zorgen, desnoods jaag ik met een riek...’

‘Ja, maar daar ben ik nou juist zo bang voor,’ zei haar moeder, ‘en je weet best dat dat niet mag, ’t zijn toch de machten die over ons gesteld en van God verordineerd zijn.’

‘Van God verordineerd,’ zei haar man schamper, ‘die havenbaronnen zeker. En Drees zeker, zo’n goddeloze socialist! Van God verordineerd!’

‘Er staat anders in Romeinen...’ zei haar moeder.

‘Ja, maar er staat ook: zie, ik verwachtte goed bestuur, maar zie het was bloedbestuur; rechtsbetrachting, maar zie het was rechtsverkrachting.’

‘Waarom praatten ze zo vreemd met elkaar?’ vroeg ik Klaske toen we samen – ze bracht me een eindje weg – langs de boerderij liepen waar ook ditmaal geen herdershond te zien was.

‘Ze willen hier op Rozenburg havens maken,’ zei Klaske, ‘en dan moeten wij misschien verhuizen.’

‘Vind je dat erg?’

‘Nee, ik vind ’t wel spannend, ik wil best ergens anders wonen, maar mijn vader slaapt er niet meer van. Hij heeft maagpijn, hij praat haast niet meer. M’n moeder vindt het ook héél, héél erg, er staan de hele dag door tranen in haar ogen, vanmiddag ook. Ze vinden ’t allemaal erg, alle mensen op Rozenburg.’